

Straatkijken

Binnenkijken

Paviljoen Wijkpark

ZIG

ZAG

PROGRAMMA

CITY

Tours

Ontmoetingen

Talks

Optredens

1 Straatkijker
Kruisplein

2 Kruispleinflat
Kruisplein 51-118

3 Wijkpark
Oude Westen

4 Odeon
Gouvernestraat 56d

5 De Gouverneur
Gouvernestraat 93

6 V&B
Sint-Mariastraat 138a

7 Aktiegroep Oude Westen
Gaffelstraat 1-3

8 Slagerij Schell
West-Kruiskade 69

9 Straatkijker
Tiendplein

10 Nightshop
1^e Middellandstraat 43

11 Dierenlandje
Duivenvoordestraat 132

12 Confectiefabriek
Aleidisstraat 3

13 Not in New York
Graaf Florisstraat 22a

14 Didden Dorp
Beatrijsstraat

15 Vereniging Graaf Florisstraat
Graaf Florisstraat 88a

16 Straatkijker
Aleidisstraat

17 Espresso Dates
Middellandplein 21B

18 Straatkijker
Middellandplein

19 Kaya Pastanesi
1^e Middellandstraat 123b

20 Wijkpaleis
1^e Middellandstraat 103

Welkom bij / Welcome to

ZIGZAGCITY

9 - 24 juni 2018

Op ontdekkingstocht door Rotterdam-West
Discovering Rotterdam-West

Praktische info

Op ontdekkingstocht door Rotterdam-West

Za 9 t/m zo 24 juni
11:00 – 18:00

De ZigZagRoute is zelfstandig te lopen van donderdag t/m zondag, van 12:00 tot 18:00 uur. Tijdens de weekenden van 9 & 10 juni en 23 & 24 juni zijn er tussen 11:00 tot 18:00 uur speciale tours, talks, openstellingen en optredens.

Het centrale infopunt is het ZigZagCity Festivalpaviljoen
Locatie: Wijkpark Oude Westen 3

Kijk op de website voor meer informatie, kaarten, activiteiten, excursies, optredens en nieuws.

Discovering Rotterdam-West

Sa 9th till Sun 24th June
11:00 – 18:00

You can discover the ZigZagRoute by yourself from Thursday to Sunday, from 12:00 to 18:00 'o clock. Special tours, talks and performances take place during the weekends of the 9th & 10th and 23rd & 24th of June.

The central information point is the ZigZagCity Festival Pavilion
Location: Wijkpark Oude Westen 3

Check the website for more information, tickets, activities, performances and news.

www.zigzagcity.nl

INHOUDSOPGAVE

Inleiding 6

Programma 8

Kies je pad op het Kruisplein 10

Flaneren door het Wijkpark 16

Als nieuw in het Oude Westen 22

Cruisen op de West-Kruiskade 28

Mens en dier in Middelland 34

Bouwen aan de Graaf Florisstraat 40

Tijdreis door de Aleidisstraat 46

Ontmoetingen in het Wijkpaleis 52

ZigZagTours 60

Activiteiten 62

Colofon 64

Inleiding

Architectuurfestival ZigZagCity is een ontdekkingsstocht door Rotterdam, een reis langs onverwachte plekken en weg van de gebaande paden. In deze editie verkennen we Rotterdam-West, een bijzondere stedelijke samensmelting van historische bebouwing en nieuwbouw, met een unieke mix aan mensen, zoals je die alleen in Rotterdam tegenkomt.

Het Oude Westen en Middelland zijn wijken die gekenmerkt worden door een straatbeeld vol contrasten. ZigZagCity keert de buurten twee weken lang binnenstebuiten en laat je de omgeving op een heel andere manier beleven.

Met deze ZigZagReisgids op zak beleef je het festival op z'n best! Volg de routes vanaf het Kruisplein en onderweg laten architecten, kunstenaars en ondernemers je zien waarom hun wijken zo buitengewoon zijn. Ze laten je kennismaken met verborgen plekken en doen je opkijken bij onverwachte interventies. Tijdens de ZigZagTours nemen gidsen je mee in de wondere wereld van West! Zo leer je de buurt van buiten én van binnen kennen en ontdek je wat er schuilgaat achter de veelheid aan gevels...

Introduction

Architecture festival ZigZagCity is an expedition through Rotterdam, a journey of more unexpected places in town. In this edition we focus on Rotterdam-West, a unique urban fusion of traditional and modern buildings, with a remarkable mix of people.

The Oude Westen and Middelland are two areas that are known for their contradicting street scenes. ZigZagCity turns these neighborhoods upside down for two whole weeks and makes you look at them from a different angle.

With this ZigZagTravelguide, you'll experience the festival at its best! The English part of the guide offers the information of the main locations for each area, including a subscription of the interventions by the artists. Follow the routes starting at Kruisplein and along the way architects and artists will show you why their hood is so extraordinary. They'll introduce you to the hidden gems and make you look twice at unexpected interventions. During the ZigZagTours guides will take you deeper into the wondrous world of West! This way you'll get to know the neighborhood inside out and upside down...

PROGRAM

De ZigZagRoute slingert door het Oude Westen en Middelland aan de hand van acht deelgebieden. Per buurtje vind je een beschrijving met een plattegrondje vol kunst, architectuur en historie. In elke wijk zijn er ook nog enkele bijzondere plekken uitgelicht met een uitgebreidere beschrijving.

Veel plezier bij ZigZagCity!

This ZigZagRoute swings and sways through the Oude Westen and Middelland via eight sub-areas. In each neighborhood you'll find a small map full of art, architecture and history. Furthermore there are several remarkable spots featured in every area.

Have fun at ZigZagCity!

MIA

Kies je pad op het Kruisplein

1 Kruisplein	5 Streetart: West-Kruiskade, Echt Rotterdam, Venour, 2015	7 Zebra in de Nesten, Herman Lamers, 2015
2 Straatkijker / Streetviewer	6 Space 010	8 Diergaardesingel
3 Wegwijzer / Signpost West-Kruiskade		9 Hoekpand / Corner building, J.C. Meyers, 1892
4 Jongerenhuisvesting / Youth Housing, Mecanoo, 1981-1985		10 China Town

Jouw ZigZagReis start midden op het **Kruisplein** ①. Kijk je richting het centrum, dan sta je oog in oog met moderne hoogbouw. Loop je het trapje van de eerste **Rotterdamse Straatkijker** ② op, dan kijk je de West-Kruiskade in. Je ziet duidelijk dat hier de brandgrens liep: het stadshart werd volledig verwoest in de brand die volgde op het bombardement van 1940. Het Oude Westen bleef daarentegen grotendeels gespaard. Daal af van de

Straatkijker en steek de weg over richting de grappige **kromme wegwijzer** ③. Alle armen wijzen richting West en gaan over het bijzondere karakter van de wijk; slechts één arm wijst richting het centrum en zegt: ‘ook leuk’. Kijk je omhoog, dan zie je de **Kruispleinflat** ④ boven je. Deze jongerenhuisvesting uit 1985 was het allereerste project van architectenbureau Mecanoo. Op het raam bij de ingang van de flat vind je meer informatie over het ontwerp ervan. De muren van de twee flats zijn in de loop der jaren **beschilderd** ⑤, zo zie je de zwart-witte mural *West Kruiskade, Echt Rotterdam* van Venour en om de hoek een portret van rapper Winne die opgroeide in het Oude Westen. Achter Ayla bevind je je ineens op een lieflijk pleintje tussen de Kruispleinflats. In het hoekje van de plint ontdek je **Space 010** ⑥, een dependance van het Verhalenhuis Belvédère en Studio Zi, die volledig gewijd is aan de Chinese cultuur van het Oude Westen. Op het pleintje kan het opvallende kunstwerk **Zebra in de Nesten** ⑦ je niet ontgaan. De straatnaam **Diergaardesingel** ⑧ is een goede herinnering aan de tijd dat de dierentuin nog aan de centrumzijde lag. Loop je via de singel richting het Kruisplein, dan heb je goed zicht op het hoekje van de Diergaardesingel en West-Kruiskade. Dit **hoekpand** ⑨ stamt uit 1892 – de koddige aanbouw is van de jaren zestig – en heeft onderdak geboden aan diverse legendarische grand-café’s en dancings. Wandel langzaam verder de West-Kruiskade op, totdat je bij het Wijkpark komt. Om je heen zie je de ene (Surinaams-)Chinese ondernemer na de ander. Het is dan ook niet voor niets dat deze wijk bekend staat als het Rotterdamse **China Town** ⑩.

Straatkijker #1

NL Ben je nog maar net aan je ZigZagRoute begonnen, tref je op het Kruisplein een opvallend houten bouwwerk. Dit is de eerste van de acht Straatkijkers die deze zomer een verbinding vormen van het Kruisplein naar het Marconiplein. Kunstenaarsgroep Observatorium en Ontwerpstudio G R I D T zetten deze stedelijke route met hun bouwwerken in de kijker. Iedere Straatkijker biedt bewoners en bezoekers een ander perspectief op de straten van Rotterdam-West: stilstaand, net boven het maaiveld, kijk je naar het stedelijk leven dat zich daar afspeelt. Deze eerste Straatkijker wijst je meteen in de richting van de West-Kruiskade.

ENG You barely started your ZigZagRoute and all of a sudden you see a intriguing wooden frame on the Kruisplein. This is the first of a series of eight Streetviewers that form a connection from Kruisplein to Marconiplein this summer. Artists collective Observatorium and designstudio G R I D T are putting this urban trail on the map with their constructions. Every Streetviewer offers locals and visitors another perspective on the streets of Rotterdam-West: elevated and still you are looking at the city life that's passing by. This first Streetviewer immediately points you in the direction of the West-Kruiskade.

Zebra in de Nesten

NL Rumour has it that due to the bombardement van 1940 Diergaarde Blijdorp zo beschadigd was, dat diverse dieren ineens vrij door de stad zwierven. Zo zouden er bij de Diergaardesingel zebra's grazen aan de waterkant en de zeeleeuwen door het singelwater zwemmen. Het kunstwerk Zebra in de Nesten van Herman Lamers verwijst naar deze grappige urban legend. Herman maakte speciaal voor dit pleintje vier ooievaars-nesten bovenop een paal, maar in plaats van vogels zit er een zebra op. 's Avonds worden de nesten van onderaf verlicht, wat zorgt voor een sprookjesachtig tafereel.

ENG Rumour has it that due to the blitz of 1940, Blijdorp Zoo was so heavily damaged that several of the animals roamed the streets of Rotterdam. At the Diergaardesingel for instance, the zebra's were said to be grazing on the waterside and sea lions would swim in the water of the canal. The sculpture Zebra in de Nesten, by Herman Lamers, refers to this amusing urban legend. Herman created four stork nests for this square, but instead of birds there is a zebra on top. At night the nests are illuminated from below, which creates a fairytale like scene.

Kruispleinflat

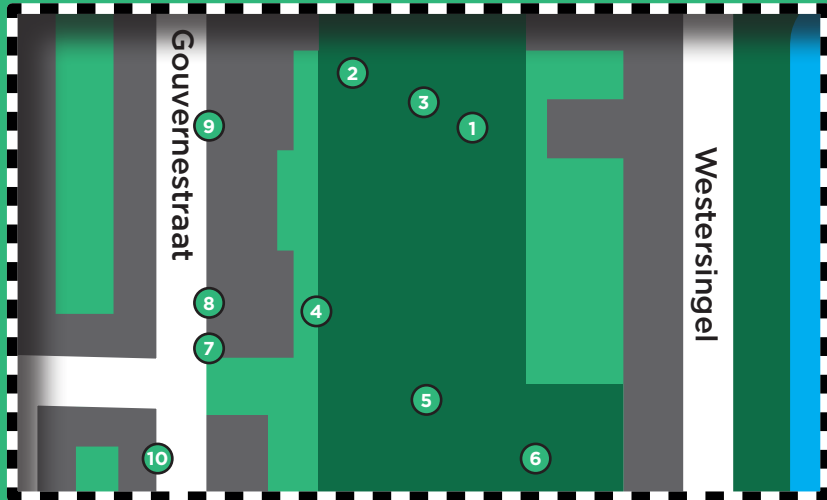
Mecanoo

NL Toen de wederopbouw van de binnenstad in de jaren tachtig voor het grootste deel was afgerond, bleek dat er nog een overgebleven ruimte tussen de vooroorlogse bebouwing en de nieuwbouw aan het Kruisplein was. De Aktiegroep Het Oude Westen drong daarvoor aan op het uitschrijven van de prijsvraag 'Anders Wonen', speciaal voor de ontwikkeling een woonvorm voor mensen die niet in gezinsverband wilden wonen. Francine Houben, Henk Döll en Roelf Steenhuis waren nog bouwkundestudenten toen ze de prijsvraag wonnen. Daarna richtten zij Mecanoo architecten op. Het ontwerp bestaat uit twee moderne woongebouwen: een gebogen gebouw als entree naar de West-Kruiskade en een hogere flat, haaks op de kantoorgebouwen. Ook de indeling is bijzonder met veel variatie in type woningen. Doordat ruimtes flexibel in te richten waren, kon de grootte aangepast worden aan de wensen van de bewoners.

ENG When in the late eighties the rebuilding of the city came to a close, a left-over space appeared in between the pre-war and modern day buildings around the Kruisplein. Aktiegroep Het Oude Westen urged the municipality into an open call for a housing project especially for people who couldn't live in a regular family. Francine Houben, Henk Döll and Roelf Steenhuis, known for their later bureau Mecanoo, were still studying Architecture when they won the project. The design consisted of two modern flats: a bent building as gateway to the West-Kruiskade and a higher construction perpendicular to the office buildings. The interior of the Kruispleinflat is remarkably smart, with rooms that can be adjusted to the needs of their inhabitants.

Flaneren door het Wijkpark

- 1 Wegwijzergedicht / Signpost poem, Jana Beranová, 2013
- 2 Reus van Rotterdam / The Giant of Rotterdam, Herman Lamers, 2011
- 3 ZigZagPaviljoen / ZigZagPavilion, students TU Delft, 2018
- 4 Dierenhof / Tiny zoo
- 5 Heilig Hartbeeld / Jesus of the Sacred Heart
- 6 Wijktuin / Neighbourhood garden
- 7 Muze Mile
- 8 Odeon, A.F. Aalbers, 1924; Pietro Hammel, 1971-1976, 1985
- 9 Stadsvernieuwing / Social Housing, Studio Acht, 1976-1980
- 10 Woonhuis / Private House De Gouverneur, ArchitectuurMaken, 2016

Als je vanaf de West-Kruiskade het Wijkpark Oude Westen in wandelt, let dan vooral op het hekwerk dat versierd is met glazen blaadjes en besjes. Al snel ontdek je hier als stadsflaneur een **wegwijzer** ① waarvan de armen naar Rotterdamse plekken uit het gedicht *Klare Taal* van voormalig stadsdichter Jana Beranová wijzen. Tegenover de poëtische paal staat de langste man die het Oude Westen ooit gekend heeft. Rigardus Rijnhout, beter bekend als de **Reus van Rotterdam** ②,

werd geboren in de Gouvernestraat en is hier - met schoenen, stoel en voordeur - vereeuwigd door kunstenaar Herman Lamers. Loop je een stukje verder dan kom je uit bij het centrale infopunt van ZigZagCity: het **ZigZagPaviljoen** ③. Vervolg je route dwars door het park, langs de schaapjes en geiten van het **Dierenhof** ④ en je oog valt als vanzelf op het **Heilig Hartbeeld** ⑤ midden op het gras. Deze *Jezus van het Zoete Hart* lijkt hier ietwat uit de toon te vallen, maar is eigenlijk de oudste bewoner van het park. Hij verwijst naar het wees- en oudenliedenhuis dat ooit op deze plek stond. Later werd dit het verzorgingstehuis Simeon & Anna dat in 1976 de deuren sloot. Helemaal achter in het park werken wekelijks vrijwilligers uit de buurt in de **Wijktuin** ⑥. Als het hek openstaat mag je er gerust even binnen kijken. Verlaat het park via de uitgang aan de Gouvernestraat, dan zie je rechts op de muur een van de meest opvallende voorbeelden van de **Muze Mile** ⑦, vijf gedichten over muzen die verschillende gevels in de straat sieren. Loop je een stukje terug de straat in, dan sta je voor het **Odeon** ⑧, een bijna 100 jaar oud bouwwerk, vroeger een feestzaal, bokschool en wijkgebouw, nu een verzamelgebouw voor sport, bedrijfjes en circusartiesten. Als de deur openstaat, loop dan even binnen om de sfeer te proeven. In de straat zijn ook de **stadsvernieuwingprojecten** ⑨ van Ben Hoek te zien, die op verschillende plekken in West te vinden zijn. Interessant is dat dit sociale woningbouwproject ook naast het hedendaagse project **De Gouverneur** ⑩ van ArchitectuurMaken staat. Sla de hoek om naar het Gerrit Sterkmanplein voor het volgende gedeelte van de ZigZagRoute...

ZigZagPaviljoen

NL Het centrale informatiepunt van ZigZagCity strijkt dit jaar neer in het Wijkpark Oude Westen. Speciaal voor het festival hebben 15 internationale studenten van de TU Delft een paviljoen ontworpen én gebouwd. Het festivalpaviljoen bestaat uit twee delen: de toren en het huis, geïnspireerd op de skyline van de stad. Het huis is een tijdelijke huiselijke plek in het park waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en verhalen kunnen uitwisselen. Je kunt hier met wat streetfood van de West-Kruiskade bijkomen tussen het groen. Het paviljoen is het ideale startpunt van je ontdekkingstocht door Rotterdam-West en de start van veel ZigZagTours.

ENG You can find the central information point of this year's ZigZagCity edition at the Wijkpark Oude Westen. Fifteen international students of the TU Delft designed and built the custom made festival pavilion, which consists of two parts: a tower and a house, inspired by the skyline of Rotterdam. The house resembles a home away from home, a place for people to gather, feel at ease and share stories. Grab yourself some West-Kruiskade streetfood and relax in the sun. The pavilion is the ideal starting location of your journey through Rotterdam-West and also the meeting point of many ZigZagTours.

Stadsvernieuwing

NL Begin jaren zeventig stonden de panden in het Oude Westen er niet al te goed voor. Veel van de woningen waren dusdanig slecht onderhouden, dat sloop en nieuwbouw meer gewenst werd dan renovatie. Die plannen vielen niet bij iedereen in goede aarde. Bewoners zorgden zij er samen voor dat alleen de slechtste woningen werden gesloopt. Zo bleef het Odeon uit 1924 bestaan als wijkgebouw. In 1985 werd de feestzaal afgebroken en herbouwd tot een multifunctionele zaal met sportvloer. Aan de Gouvernestraat kwamen toch ook nieuwe woningen, naar ontwerp van Studio Acht. Bij het ontwerp van de appartementenblokken speelde de architect met de publieke ruimte door de straat tussen de opvallende trappenhuizen te verbreden.

ENG At the beginning of the seventies, a lot of houses in the Oude Westen required attention. Many of them were in such a bad state, that demolition almost made more sense than restoration. The neighborhood residents were strongly against these plans and together they convinced the municipality that only the houses that were severely damaged should be demolished. This way, the Odeon, a building from the twenties, was rescued and started its second life as a community building. However a few new housing projects were realized along the Gouvernestraat. The design of the apartment blocks by Studio Acht also included a change in the social space: a broadening of the pavement between the remarkable staircases.

De Gouverneur

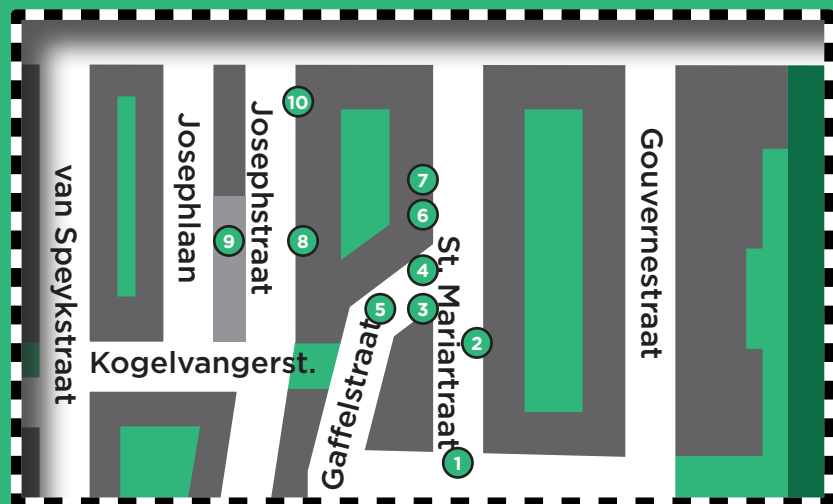
Interventie ArchitectuurMaken

NL Tussen fraaie 19^e-eeuwse woningen en originele stadsvernieuwing vond het architectenduo van ArchitectuurMaken een klein perceel voor hun droomhuis. Zij vroegen de gemeente: ‘mogen we hier bouwen?’ en kregen als antwoord: ‘graag!’. Rekening houden met de bestaande bouw was niet eenvoudig in een buurt met panden uit verschillende tijden en stijlen, maar één ding bleken ze allemaal gemeen te hebben: baksteen. ArchitectuurMaken creëerde een eigentijds bakstenen huis met in het achterhoofd het concept van circulair bouwen en respect voor de buurt. Het perceel was klein, dus heeft het bouwwerk vier woonlagen, waarvan de bovenste een dakterras is. Als je door het raam naar binnen kijkt, zie je hoe de woning tot stand is gekomen.

ENG A few years ago, ArchitectuurMaken found a small lot at the Gouvernestraat, just in between the lovely 19th century houses and the urban renewal projects of the eighties. They asked the municipality whether they could build their dream house there and so it all started... It was difficult to take into account the existing architecture surrounding their lot, since the buildings were all built in a different time and in various styles. They did have one thing in common: a facade made out of bricks! ArchitectuurMaken created a contemporary brick house based on the principles of circulair architecture and respect for the neighborhood. The house has three regular stories and a roof terrace on top. Take a sneak peek through the window to get a glimpse of how the building was created.

Als nieuw in het Oude Westen

1 Sint-Mariastraat	6 Aktiegroep Oude Westen	9 Josephplein
2 Interventie / Intervention V&B	7 Zusterhuis / Sister house, 1893	10 Poortje / Entrance gate
3 Fotomuur / Photo wall	8 School en wooncomplex / Sint Augustinusschool	
4 Interventie / Intervention Ossip van Duivenbode		
5 Gaffelstraat		

Stand op het Gerrit Sterkmanplein – vernoemd naar de Rotterdamse arbeider en activist Sterkman – kun je verschillende richtingen inslaan. Ga vooral ook zelf op onderzoek uit in het hart van het Oude Westen, maar uiteindelijk loopt de ZigZagRoute verder via de **Sint-Mariastraat** ①. Hoe dichterbij de West-Kruiskade, hoe pittoresker het straatbeeld. Daar zie je een lange rij gevels van authentieke arbeidershuisjes uit het eind van de negentiende eeuw. Op nummer 138a staat je een verrassing te wachten... **Kunstenarsduo V&B** maakte

hier speciaal voor het festival een **interventie** ② achter het raam van hun woonhuis. Op de kruising van de Sint-Mariastraat en de Gaffelstraat loop je vervolgens tegen een gemoedelijk pleintje aan. Op de zijmuur van woningen zie je een grote **foto van een parkje** ③ – het Wijkpark – waardoor de hele omgeving ineens groen lijkt. Hier vind je ook de interieurfoto's van **kluswoningen in de straat** ④. Op dit punt splitst de straat zich af van de **Gaffelstraat** ⑤, vernoemd naar een 'gaffel', een gevorkt gewei van een hert of ree. Op nummer 1 vind je het iconische pand van de Aktiegroep Het Oude Westen. Op het raam zie je bij wijze van ZigZagInterventie een van de posters van Gerard Goosen met daarop de beroemde 'aktieleeuw' ⑥. Het gebouw was van oorsprong het **Zusterhuis** ⑦ en werd in 1893 gebouwd als onderdeel van de katholieke enclave hier in de buurt. Aan de twee hoge ruiten kun je nog zien dat die ruimte vroeger als kapel werd gebruikt. Wandel het straatje naast het prachtige pand in en je komt weer in een andere wereld terecht. Hier zie je een **complex van woningen, een school en een clubhuis** ⑧ uit de vroege jaren tachtig, die met elkaar verbonden worden door een passage die over de straat heen loopt. Als je via de onderdoorgang wandelt kom je uit op het **Josephplein** ⑨ met daarop zestien 35 jaar oude platanen. Deze moesten in 1990 verwijderd worden van het Weena omdat daar gestart werd met de hoogbouw en werden vervolgens door het Oude Westen geadopteerd. Leuk om te weten is dat de eerste boomplanting werd gevierd met de 'Nacht van het Josephplein', waarbij men in pyjama kwam en er zelfs een pyjamamodeshow werd gehouden. In de Josephstraat word je nog eenmaal aan de Katholieke geschiedenis herinnerd door het **oude poortje van de Sint Augustinusschool** ⑩.

Nieuwe perspectieven

Interventie V&B

NL Toen kunstenaars Alex Jacobs en Ellemieke Schoenmaker de oude arbeiderswoning aan Sint-Mariastraat kochten, stripten ze het van top tot teen en begonnen met een volkomen lege kluswoning als uitgangspunt. Vervolgens ontwierpen en bouwden ze zelf het nieuwe interieur alsof het een kunstwerk was. Zo maakten ze onder meer wasbakken van gekleurde lagen gips, zodat er een toverbal-effect ontstond. Dit soort luchtige onderwerpen komen vaak terug in hun werk, dat doorgaans bestaat uit een mix van schilderkunst, installaties en beeldend werk. Tijdens het festival gluur je door het raam naar binnen, waar Alex en Ellemieke speciaal voor de gelegenheid een beeldinstallatie maakten op de begane grond van hun huis.

ENG When artists Alex Jacobs and Ellemieke Schoenmaker bought the house on number in the Sint-Mariastraat, they stripped it down to it's bare walls and started with a completely empty place as their canvas. Next they designed and built the new interior themselves as if it were a work of art. For instance: they created bathroom sinks out of layered plaster, so that they resemble jawbreakers. These kind of amusing concepts form a theme in their work, that consists of a mix between paintings, installations and sculptural art. During the festival you can peep through their window into the living room of their house, where Alex and Annemieke made an installation especially for ZigZagCity.

Aktiegroep

Het Oude Westen

NL Toen in de jaren zeventig massaloop dreigde in Rotterdam-West gingen lokale bewoners de barricades op om te vechten voor het behoud van hun woningen en leefomgeving. Zo ontstond de Aktiegroep Het Oude Westen die als organisatie onderdak vond in het voormalige Katholieke Zusterhuis aan de Gaffelstraat. De Aktiegroep had succes en nadat de sloopdreiging was geweken, gingen de leden zich in verschillende werkgroepen inzetten om het leven van de buurtbewoners zo prettig en gezellig mogelijk te maken. Zo wisten ze onder meer drugsmisbruik uit de wijk te weren, Opzomer-initiatieven te ondersteunen en huiswerkklussen op te richten. Hoewel het voortbestaan van de Aktiegroep regelmatig onder druk staat, zetten ze zich met man en macht in voor hun wijk. Tijdens ZigZagCity presenteren ze met nieuwe 'aktieposters' hun ideeën voor de toekomst van het Oude Westen.

ENG When in the seventies the municipality threatened with mass-demolition in the Oude Westen, locals got together to fight for the preservation of their houses and familiar surroundings. This is how the Aktiegroep Het Oude Westen was

born. This group of fierce residents settled in the former Catholic Sister house at Gaffelstraat number 1. They were quite successful and after the demolition thread passed, the members split into several groups in order to work on other projects which made life in the neighborhood as easy and comfortable as possible. Amongst

these projects were the battle against drug abuse, helping to host local initiatives and organizing homework classes. Until the present day there has been a constant pressure on the existence of the Aktiegroep, but for now they are still known as the protagonists of the local community. During ZigZagCity they present their ideas on the future of the area in 'Aktie-posters'.

Kluswoningen

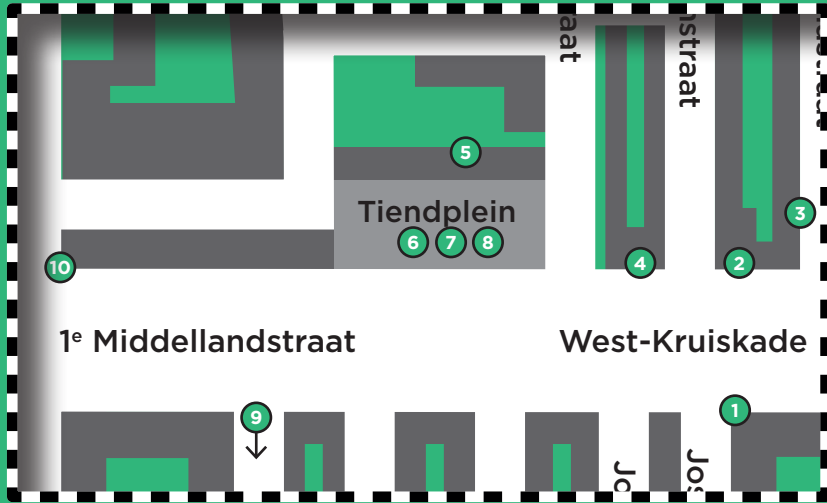
Interventie Ossip van Duivenbode

NL Ben je ook altijd zo benieuwd naar de interieurs van je stads-genoten? Op de splitsing van de Sint-Mariastraat en de Gaffelstraat neem je tijdens ZigZagCity een kijkje achter de gevels van de kluswoningen in deze buurt. Op het pleintje is tijdens het festival een mini-openluchtexpositie. Te zien zijn de foto's die architectuurfotograaf Ossip van Duivenbode maakte van vier verschillende kluswoningen in de Sint-Mariastraat. Laat je verrassen door de diversiteit aan interieurs, materialen, vides, trappen en bijzondere constructies en verbaas je over de moderne interieurs die schuilgaan achter de uniforme, klassieke gevels van de oorspronkelijke arbeiderswoningen.

ENG Always curious about the interiors of other people's houses? ZigZagCity gives you the opportunity to take a look behind the facades of local houses on the parting of the Sint-Mariastraat and the Gaffelstraat. During the festival there will be a mini open-air exhibition on the little square. On display are pictures that architecture photographer Ossip van Duivenbode made of four houses in the Sint-Mariastraat. Prepare to be surprised by the diversity in materials and remarkable constructions that are used to create the modern interiors that hide behind the uniform facades.

Cruisen op de West-Kruiskade

1 Theepot / Tea pot, Anne Mercedes Langhorst, 2013	5 Woningen / Housing Tiendplein, Mecanoo architecten, 1984-1990	9 Renovatie / Renovation Quispelblok en Bajonetstraat
2 Audiointerventie Slagerij Schell	6 Elektriciteitshuisje / Electricity box, 1923	10 Nightshop Interventie / Intervention Chantal van Heeswijk
3 Advocaat & Boerenjongens- fabriek / Former factory for alcoholic beverages, 1924	7 O10, the world is yours, Arno Coenen, 2016	
4 De Rimboe / Pet shop	8 Straatkijker / Streetviewer	

Je hebt zojuist de smalle straatjes, doorbraken en pleintjes verkend die zo typisch zijn voor de buurt. Nu is het tijd om je weer op de hoofdstraat te begeven. Je wandelt de West-Kruiskade op, daar sta je meteen oog in oog met een kunstwerk van Anne Mercedes Langhorst. De tien meter hoge **Delftsblauwe theepot** ① die boven de IJssalon prijkt, staat symbool voor de gezelligheid van theedrinken en de verbinding tussen culturen. Aan de overkant bevindt

zich **Slagerij Schell** ②, een fenomeen in de stad. Als je even de Anna Paulownastraat in glipt, dan zie je dat zijn winkel helemaal strekt tot aan de gevel van de voormalige **Advocaat & Boerenjongensfabriek** ③, genoemd naar de alcoholische dranken die er werden gemaakt. Vervolg je weg over de West-Kruiskade langs de vele winkeltjes en restaurants. Dierenspecialzaak **de Rimboe** ④ is ook zo'n voorbeeld van ondernemerschap met hart voor de wijk. Na een praatje met eigenaar Esdra ben je weer helemaal bij met het lokale nieuws. Aan het Tiendplein bevindt zich nog een vroeg **project van Mecanoo Architecten** ⑤. De woningen trekken de rechte lijn van bebouwing vanaf de West-Kruiskade door en zijn omgeven door verschillende pleintjes. Als vanzelf wandel je naar het **Tiendplein**, met daarop het **transformatorhuisje** ⑥ in de Amsterdamse School-stijl van de jaren twintig. Bovenop het grappige bouwwerk prijkt tegenwoordig de globe **O10, the world is yours** ⑦ van Arno Coenen. Op het Tiendplein tref je ook de tweede **Straatkijker** ⑧ die je een blik gunt op het drukke straatleven van de West-Kruiskade en je tevens wijst op de bijzondere gevels rondom het plein. Vanuit hier kun je ook al een beetje loeren naar de straatjes aan de overkant. Maak gerust een klein ommetje langs het **Quispelblok** en de **Bajonetstraat** ⑨ om te zien hoe de oude bebouwing op dit moment wordt gerenoveerd. Je reis door het Oude Westen voert je ten slotte langs weelderige toko's en Indiase bruidshuizen naar de **Nightshop**. In de etalage verrast beeldend vormgever Chantal van Heeswijk je met haar **interventie** ⑩. Hierna zet je je ZigZagRoute voort in Middelland...

Slagerij Schell

NL Slagerij Schell is een familiezaak pur sang. Sinds de oprichting in 1796 heet elke eerstgeboren zoon Freek en heeft elk van deze zoons de winkel overgenomen van zijn vader. De huidige Freek is alweer de achtste generatie Schell. Hij was het die de zaak de 21ste-eeuw in trok en het aanbod uitbreidde van Hollands ambachtelijk naar exotisch en werelds. Hij heeft werknemers uit allerlei culturen, zodat ze klanten in hun eigen taal te woord kunnen staan en haalde zelfs zijn halal-slagersdiploma zodat hij ook de islamitische gemeenschap van goed vlees kon voorzien. Dit alles maakt Freek geliefd tot ver buiten het Oude Westen. Op de route kun je over de geschiedenis van de zaak horen in de audio-interventie die speciaal gemaakt is voor ZigZagCity (zondag gesloten).

ENG Schell's Butchery is a family business that goes back eight generations, all the way to the year 1796 when Freek Schell the first founded the shop. Since then, every firstborn son in the family is called Freek and every Freek took over the shop from his father. The current butcher is Freek Schell the eighth, who led the business into the 21st century and broadened this horizon from Dutch classics, to a more worldly product range. He works with employees from several cultural backgrounds, so clients can order in their own language. He even graduated from a halal course, so that he could also help muslim customers. Surely you'll understand that Freek a true legend in the Oude-Westen (closed on Sunday).

Straatkijker #2

NL Hoe vaak gebeurt het dat je het Tiendplein passeert zonder aandacht te schenken aan de grappige mix van bouwstijlen, de opvallende bocht in de weg en het doorkijkje dat je vanuit daar hebt richting het centrum van de stad? Was het je wel eens opgevallen dat je vanaf hier zelfs het stadhuis kunt zien? De tweede Rotterdamse Straatkijker, die deze zomer onderdeel uitmaakt van de route door Rotterdam-West, laat je even stilstaan te midden van het verkeer en de drukte. Klim op het houten bouwwerk en eenmaal tot stilstand gekomen kijk je ineens op een heel andere manier naar het drukke en veelzijdige straatleven op deze plek.

ENG How often does it happen that you pass the Tiendplein without paying attention to the rather amusing mix of building styles, the striking curve in the road and the see-through that stretches out as far as City Hall in the heart of the centre. The second of the Streetviewers, which is part of the route through Rotterdam-West this summer, makes you stop for just a brief moment amongst all the busy traffic. Climb on the wooden frame and relax... Once you've come to a stand still, you'll see that your perspective on the versatile street life has changed completely.

At night

Interventie Chantal van Heeswijk

NL 's Avonds verandert de overdag zo drukke Middellandstraat van gezicht. Op de zomerse avonden ligt het tempo lager en hangen zowel jongeren en ouderen bij de IJssalon, de coffeeshops, eethuizen en op de terrasjes. De Nightshop op het hoekje van de 1^e Middellandstraat en 's Gravedijkwal speelt een hoofdrol in dit nachttoneel van de buurt. De zaak is zeven dagen per week van 17:30 tot 02:00 uur geopend. Beeldend vormgever Chantal van Heeswijk laat je tijdens ZigZagCity dagdromen over het nachtleven. Met haar tekeningen, teksten en filmpjes maakt ze in de etalage van de Nightshop een interventie over haar nachtelijke spinsels.

ENG At night the character of the Middellandstraat changes. On summer nights, the general pace is slower and the young and old gather at the ice cream parlour, the coffee shops and the restaurants and terraces. The Nightshop on the corner of the 1^e Middellandstraat and the 's Gravedijkwal plays a huge part in this nightly theatre. The shop is open seven days a week from five thirty until two in the morning. Artists Chantal van

Heeswijk makes you day-dream about the nightlife. With her drawings, texts and filmclips she creates an intervention about her nightly figments in the window of the Nightshop.

Mens en dier in Middelland

1 Tunneltraverse / Tunnel track	4 Wang Gift Shop	7 Speeltuin / Playground
2 1e Middellandstraat	5 Dolf van Eijk Automaterialen / Car parts	8 Audiointerventie Herman Lamers
3 Kiprestaurant / Grillroom De Koolmees	6 Café Terminus	9 Sculptuur Man-Meisje

De drukke verkeersader die voor je ligt is de 's Gravendijkwal, een van oudsher statige laan die onderdeel uitmaakte van het stedenbouwkundige plan dat G.J. de Jongh eind negentiende eeuw ontwierp om het 'rommelige' Oude Westen van het chiquere Middelland af te scheiden. Steek je op het hoekje bij de Nightshop de straat over, dan loop je dus vanzelf de grens tussen deze twee wijken. Toen de Maastunnel klaar was in 1941 werd de 's Gravendijkwal onderdeel van de tunneltraverse ① en veranderde in een

meerlaagse autoweg. Eenmaal veilig aan de overkant wandel je de 1e Middellandstraat ② in, waar het ondernemerschap welig tiert en de eigenaren graag een praatje maken. Veel van de ondernemers hebben hun roots in een ander land, maar zijn bijzonder verknocht aan hun buurtje en kennen er iedereen. Zo zie je aan de overkant kipfenomeen **De Koolmees** ③, waar in 2013 de ambities zo hoog opliepen dat twee jongens elkaar te lijf gingen in de strijd om de rol van chefkok. Het winkeltje **Wang Gift** ④ is ook een aanrader, vergelijk vooral het gevelopschrift 'Groothandel - Kleinhandel' met de afmetingen van de zaak. **Dolf van Eijk Automaterialen** ⑤ is een oude bekende in de buurt: het is een winkel vol auto-onderdelen, zelfs een carrosserie. Iets verder vind je **Café Terminus** ⑥ met een natuurstenen gevel in art deco-stijl uit 1922. Sla bij de Duivenvoordestraat rechtsaf, tot aan de passage naar het **Dierenlandje** ⑦. Deze wonderlijke binnenplaats wordt door Bertus, Corrie en andere vrijwilligers gerund. Geniet er van de verrassende rust, of leef je juist uit op de glijbaan en schommel. Met de **geluidsinterventie van ZigZagCity** ⑧ kom je alles te weten over de diensculpturen. Leuk weetje: het Dierenlandje is vernoemd naar de beelden, maar in vroeger tijden stonden hier ook heel toepasselijk de politiepaarden van het bureau aan de Aleidisstraat gestald. Verlaat het Dierenlandje en wandel via de Duivenvoordestraat verder naar het Oostervant Zwembad. Op het muurtje van de trap ontdek je het **sculptuur Man-Meisje** ⑨.

Dierenlandje

NL Wandel je onder de onderdoorgang aan de Duivenvoordestraat door, dan sta je ineens in een heel andere omgeving. Deze wonderlijke binnenplaats is een goed bewaard geheim in Rotterdam en zelfs in Middelland. Ooit stonden hier de paardenstallen van de politie, maar toen die verhuisden werd het al snel een braakliggend terrein tussen de klassieke middenstandswoningen aan de Middellandstraat en de sociale woningbouw aan de Oostervantzijde. De redding kwam van Início, een bureau voor ruimtelijke en sociale ontwikkeling. Samen met bewoners uit de wijk werd een plan opgesteld om de dieren spreekwoordelijk terug te laten keren naar de binnenplaats. Op die manier ontstond het Dierenlandje, een rustige en groene verblijfsruimte midden in de stad. Op het eerste gezicht lijkt het een doodnormaal speelveld, maar de sculpturen van Herman Lamers maken het bij nader inzien tot een bijna surrealistische plek. Zo kijkt een knalrode lama weemoedig over het veldje uit en turen twee pinguïns richting een reusachtige schelp. Het Dierenlandje is een plek die je absoluut niet mag missen op je ZigZagReis door Rotterdam-West!

ENG A whole new world awaits you on the other side of the gate at the Duivenvoordestraat. This wondrous courtyard is a well kept secret in Rotterdam; even in Middelland. Once it was the place where the police horses were stalled, but when they moved the whole terrain between the Middellandstraat and the Oostervantstraat lost it's purpose. Luckily Início, a bureau for urban and social development, came to the rescue. Together with residents from the area they drafted a plan to bring the 'animals' back to the courtyard and this is how Dierenlandje (animal grounds) came into existence. At first sight it's an ordinary playground but when you take a closer look at the sculptures by Herman Lamers you'll get the feeling it's almost a surreal place in the heart of Middelland. The sculpture of the red lama, that's melancholically staring in the distance for instance. Or what about the pinguïn twins that are gazing at a humongous shell? Dierenlandje is a place not to be missed on your ZigZagTravels of Rotterdam-West.

Sculptuur Man-Meisje

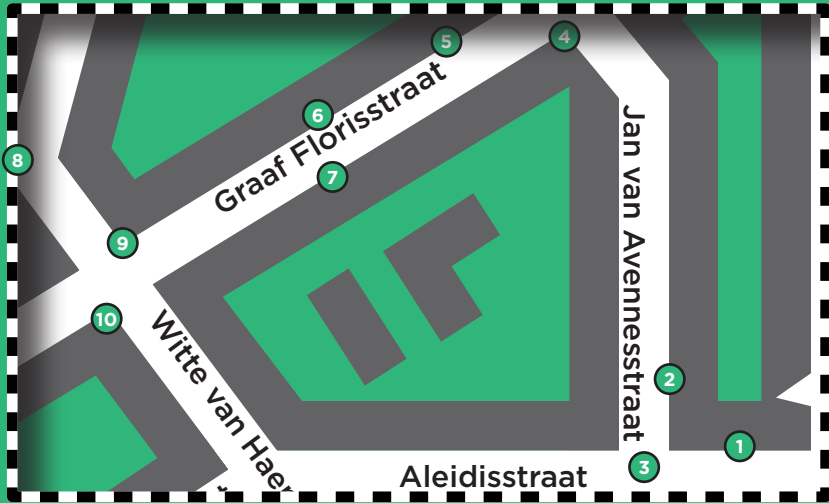
NL Op het muurtje van de trap naar het Recreatiecentrum Oostervant bevindt zich een onopvallend, maar desalniettemin karaktervol sculptuurtje van Rotterdammer Hans van der Plas. Het beeldhouwwerk, genaamd *Man-Meisje*, naar de twee silhouetten die er van de twee verschillende zijden in te ontdekken zijn, stelt aan de ene kant een oude man voor en aan de andere kant een klein meisje. Nergens rondom het kunstwerk is een bordje of een plaquette te ontwaren, dus nietsvermoedende passanten hebben vermoedelijk geen idee wat het beeld hier doet. Het sculptuurtje verwijst naar het verstrijken van de tijd, de veranderingen in de buurt en specifiek naar het bejaardentehuis dat hier vroeger stond en plaats maakte voor een sportcomplex, waar nu de jongste generatie Middellanders leert zwemmen.

ENG On the wall of the stairs that lead to the Oostervant swimming pool sits a discreet, but distinctive little art work by the Rotterdam local Hans van der Plas. The sculpture, named *Man-Meisje* (man-girl), after the two silhouettes that can be discovered from both sides, shows an old man on the one hand and a little girl on the other. A note or plaque are nowhere to be found, so passers by presumably have no clue on the meaning or concept of the statue. It refers to the passing of time and the changes that took place in this neighborhood in general and specifically to the elderly home that stood here previously and was demolished to make place for a sports complex, where the youngest generation now learns how to swim.

Bouwen aan de Graaf Florisstraat

1 Confectiefabriek / Textile factory, 1920; Mei architects, 2018	5 Graaf Florisstraat	9 Presentatie / presentation Didden Dorp
2 Interventie / Intervention Joshua Thies	6 Chinese ouderenhuizing / Chinese elderly housing, J. Gort jr. 1923	10 Bewonersruimte / Communal space Graaf Florisstraat
3 Dubbel woonpand / Double house, 1915	7 Internationale school / International school Blijberg, 1921	
4 Interventie / Intervention Charlie Koolhaas	8 Didden Dorp, MVRDV, 2002-2006	

Vanaf het Oostervant loop je terug en sla je rechtsaf de Aleidisstraat in. Daar stuit je al snel op een opvallend gebouw: de voormalige **Confectiefabriek van de gebroeders Groosjohan** ①. Hier werd vanaf de jaren twintig op industriële schaal bedrijfskleding gemaakt, maar binnenkort wordt het geheel omgetoverd tot loftwoningcomplex. Als je naar binnen gluurt, zie je dat het van binnen al helemaal gestript is...

Op de ruiten maakte kunstenaar **Joshua Thies** voor het festival een **geluidsinterventie** ②. Aan de overkant van de straat staat een prachtig **dubbel woonpand** ③ uit 1915, met twee opvallende garages. Via de Jan van Avennesstraat, wandel je in alle rust richting de **Graaf Florisstraat** ④. Deze statige laan met grote bomen en chique woningen snijdt diagonaal door Middelland. Leuk weetje is dat de klassieke straat erg in trek is bij hedendaagse architecten die zelf juist de meest futuristische projecten ontwerpen. In het pandje op de hoek geeft kunstenaar **Charlie Koolhaas** haar visie op deze straat en haar inwoners ⑤. Aan de overkant, verscholen achter de hoge platanen, doemt de voormalige huishoudschool op. Tegenwoordig is dit het **Ka Fook Mansion** ⑥, een woon-gemeenschap voor Chinese ouderen. Neem eens een kijkje op het bellenpaneel bij de voordeur! Op nummer 56 vind je op het binnenterrein ook een **schoolpand uit 1921** ⑦, tegenwoordig een internationale school. Loop je nog een stukje verder, richting de Beatrijsstraat, dan torent er ineens een knalblauwe constructie boven het bakstenen straatbeeld uit. Het **Didden Dorp** ⑧, een ontwerp van MVRDV, is de opvallende dakuitbreiding voor de familie Didden, die sinds jaar en dag een pruiken- en grime-atelier runt op de benedenverdiepingen van het pand uit 1918. **Op de hoek** ⑨ van de straat vind je meer informatie over dit blauwe bouwwerk. Wandel naar de hoek aan de overkant waar de **bewonersruimte** ⑩ van de Graaf Florisstraat is. Hier vinden met regelmaat activiteiten plaats en alle inwoners van de straat mogen er gebruik van maken voor leuke events. De saamhorigheid van de bewoners blijkt ook uit het straattoneelstuk *Een Midzomernachtsdroom* dat de bewoners in 2007 samen uitvoerden en waarbij de aktes op verschillende locaties door de hele straat werden gespeeld.

Confectiefabriek

Interventie Joshua Thies

NL In Middelland werden begin twintigste eeuw verschillende textiel fabrieken gebouwd. Aan de 1^e Middellandstraat kwamen twee fabrieken, in 1920 openden de gebroeders Groosjohan hun confectiefabriek aan de Aleidisstraat. Het pand wordt momenteel door Mei architects and planners omgevormd tot een appartementencomplex met 25 loftwoningen. Daarbij wordt de gevel in oude glorie hersteld, inclusief de opvallend gemetselde dakrand, de oorspronkelijk raamindeling en de statige entree. Speciaal voor ZigZagCity maakte Joshua Thies een geluidskunstwerk dat is geïnspireerd op de geschiedenis van het pand. Het nu nog lege gebouw wordt gevuld met hedendaagse geluiden die de fabriek weer tot leven wekken. Leg je oor tegen het raam en luister...

ENG During the twentieth century a lot of textile factories were built. On the 1^e Middellandstraat two next to each other, and in 1920 the brothers Groosjohan opened their textile factory on the Aleidisstraat. This building, that was eventually abandoned as a factory, is currently turned into an apartment complex with 25 loft style houses by Mei architects and planners. In the proces they will be restoring the facade, including the original windows and stately entree. Artist Joshua Thies made a audio-intervention on the history of this building. During the festival, the now empty building will be filled with contemporary sounds that bring the rooms to live again. Put your ear againsts the window and listen...

What happened to the Graaf Florisstraat

Interventie Charlie Koolhaas

NL Kunstenaar en schrijver Charlie Koolhaas is gefascineerd door de uiteenlopende culturen en leefstijlen die in de stad samenkomen, maar niet altijd samengaan. Toen ze vorig jaar, samen met haar vader, de D.G. van Beuningenlezing gaf, kwam de tweedeling van de trotse Graaf Florisstraat aan bod. Een straat met een eigen website, een eigen krant en eigen bewonersruimte. En ook een straat met twee werelden die slechts 500 meter van elkaar liggen, herkenbaar aan de woningen. De ene kant wordt gekenmerkt door sociale woningbouw, de andere kant door statige huizen. Dat scherpe contrast interesseert Charlie mateloos en vormt het onderwerp van de interventie die zij voor ZigZagCity maakte in haar galerie Not in New York, op het hoekje van de Graaf Florisstraat.

ENG Artist and author Charlie Koolhaas has a fascination for the various cultures and lifestyles that manifest themselves in one city, but not always go hand in hand. When she and her father gave the famous D.G. van Beuningen lecture last year, she spoke about the dichotomy that can be observed in Graaf Florisstraat; a street with a website, a newspaper and a communal space. But also a street with two separate faces that are recognizable by the style and shapes of the houses and are only 500 meters apart. The one side is characterized by social housing, the other side by stately homes. This contrast is an endless supply of inspiration to Charlie and thus became the subject of the intervention that she created for ZigZagCity in her gallery Not in New York on the corner of the Graaf Florisstraat.

Didden Dorp

MVRDV

NL Het Didden Dorp was het eerste project dat MVRDV tussen 2002 en 2006 realiseerde in thuisstad Rotterdam. Hun dakuitbreiding op een bestaand pand uit 1918, kan worden gezien als een prototype voor verdichting van de bestaande stedelijke omgeving. De slaapkamers zijn vormgegeven als afzonderlijke huisjes, waardoor er privacy is voor elk gezinlid. Deze huisjes zijn zo verdeeld over het dakterrein dat een reeks pleinen, straten en steegjes ontstaan, als een mini-dorp bovenop het gebouw. Bomen, tafels en picknickbanken zijn toegevoegd om het dakleven te optimaliseren. Door alle elementen af te werken met een blauwe coating verscheen er een nieuwe 'hemel' in Middelland.

Op de hoek van de Beatrijsstraat en Graaf Florisstraat vind je meer informatie over dit project. Didden Dorp is te bezoeken tijdens de tour ZigZag Middelland.

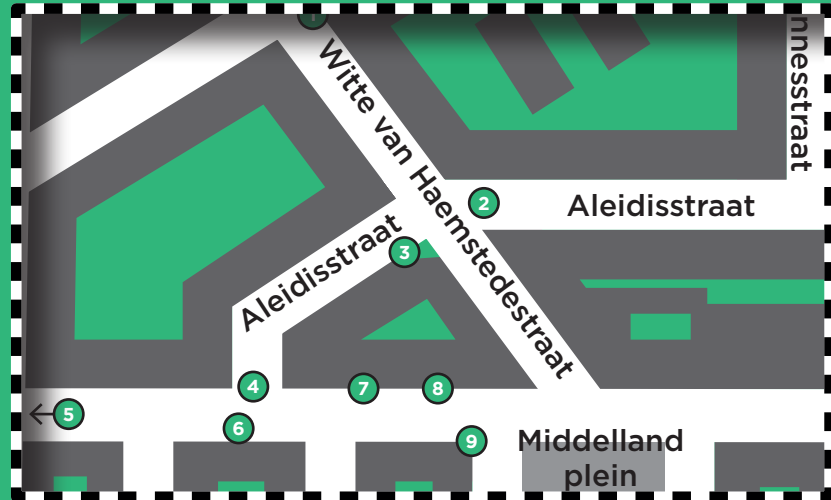
ENG Didden Village was MVRDV's first ever project in it's home town Rotterdam, realised between 2002 and 2006. The roof-extension, which they constructed on top of a brick building from 1918, can be seen as a prototype for densification of the existing urban environment. The bedrooms are shaped as separate houses, so they provide privacy to every member of the family. The houses are scattered around the roof, so that little squares and alleys formed in between them and gives you the feeling that you're in a tiny village on top of another building. Trees, tables and picknick benches were added to optimize life on top of the roof. By coating all the elements with a deep blue paint, MVRDV made a new 'heaven' appear in Middelland.

On the corner of the Beatrijsstraat and Graaf Florisstraat you find more information about this project. You can visit Didden Village with the tour ZigZag Middelland.

Tijdreis door de Aleidisstraat

1 Hoekje / Corner Witte van Haemstedestraat	5 Overige Straatkijkers / Other Streetviewers	8 Feestwinkel / Party shop Zin el Afrah
2 Aleidisstraat	6 Made in West pop-up shop	9 Bistro Belén
3 Stolpersteine	7 Audiointerventie Espresso Dates	
4 Straatkijker / Streetviewer		

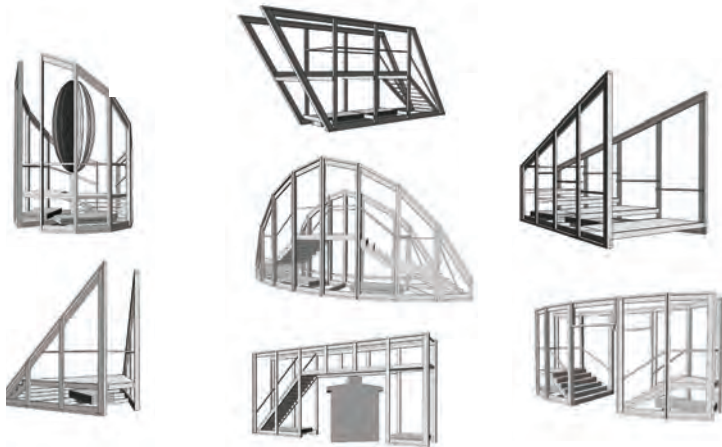
Staande op het hoekje van de Graaf Florisstraat en de Witte van Haemstedestraat ① is het leuk om te weten dat de zogenaamde 'spiegelbuurt' aan de overkant van de Heemraadssingel al veel eerder werd bebouwd dan z'n equivalent dichterbij het centrum. Aan de Burgermeester Meineszlaan werd vanaf 1909 begonnen met de aanleg van de straat, terwijl veel woningen aan de Graaf Florisstraat stammen uit de jaren twintig. Wandel de Aleidisstraat in ②. Hier zie je iets minder chique bouw die wel weer een mooie eenheid vormt. Door de loop der jaren

bleek dit een vrij religieuze straat; zo huisde er ooit een levendige Joodse gemeenschap, gevolgd door een Christelijke Gemeente Gods en vervolgens kwam er de Shaan-e-Islam moskee waar in 2005 brand werd gesticht door rechts-extremisten. In de straat herinnert de stolpersteine ③ - struikelsteen - voor David Bril aan de gruwelijke geschiedenis van de 105 Joodse inwoners die tijdens de oorlog zijn weggevoerd en nooit meer zijn teruggekomen. Eenmaal op het hoekje van de Aleidisstraat en de 2^e Middellandstraat zie je de derde Straatkijker ④. Zou je nu verder wandelen richting het Marconiplein, dan kom je onderweg nog vier Rotterdamse Straatkijkers ⑤ tegen. Aan de overkant vind je de Made in West pop-up shop ⑥, een toffe tijdelijke winkel met producten van allerlei makers uit Rotterdam-West. Zigzag terug naar de andere kant en kom even bij van al het wandelen met een heerlijk 'bakkie' van Espresso Dates ⑦. Deze biologische verantwoorde koffiebar werd opgericht door de Rotterdams-Marokkaanse Alia Azzouzi en haar familie. Al snel werd de zaak het trefpunt van de wijk. De naam verwijst zowel naar een plek waar je koffie kunt drinken met je afspraak (date), als naar de Marokkaanse roots (dates als dadels). Beluister Alia's audioverhaal aan de grote leestafel achterin. Een paar deuren verder komen bij feestwinkel Zin el Afrah ⑧ al je decoratiedromen uit. Er is sinds de opening in 1981 vermoedelijk geen feest meer gegeven zonder versiersels van deze shop. Van geboortebalonnen tot ramadankaarten en van paaskuikens tot bruidssuikers, alles kun je er vinden. Zelfs burgermeester Aboutaleb is er geweest! Steek nog één keer de straat over en dan vind je aan het Middellandplein de nieuwste aanwinst van de buurt: Bistro Belén ⑨. De prachtige houten pui werd onlangs door lokale timmerman Bernard met de hand gerestaureerd. Hier kun je 's avonds na alle ZigZagAvonturen een lekker hapje eten...

Straatkijker #3

NL De acht Straatkijkers staan op een route van het Kruisplein naar Marconiplein. De tijdelijke bouwwerken blijven daar gedurende de zomer 100 dagen staan. Als je rechtsaf gaat kun je er nog vier ontdekken, je verwonderend over de Vierambachtstraat en de Mathenesserweg tot aan de Marconitoren. Onderweg verruimen ze je blik op de stadsontwikkeling van Rotterdam-West. De route langs al deze kijkpunten wordt zo een excursie langs verschillende aangezichten die de wijken met elkaar verbindt. De Straatkijker aan de Aleidisstraat heeft de vorm van een kleine tribune. Ga er dus maar eens lekker zitten en kijk op je gemakje hoe het straatleven aan je voorbijtrekt...

ENG Eight Streetviewers form a route from Kruisplein to Marconiplein this summer. If you turn right at this spot, you can discover four more while following the Vierambachtsstraat and the Mathenesserweg until the Marconi towers. Along the way they'll broaden your perspective on the development of Rotterdam-West, making the route an urban excursion across different little neighborhoods. The Streetviewer on the corner of the Aleidisstraat and the 2^e Middellandstraat has the shape of a small tribune. Sit down, take a break and look at how the street life is passing you by...

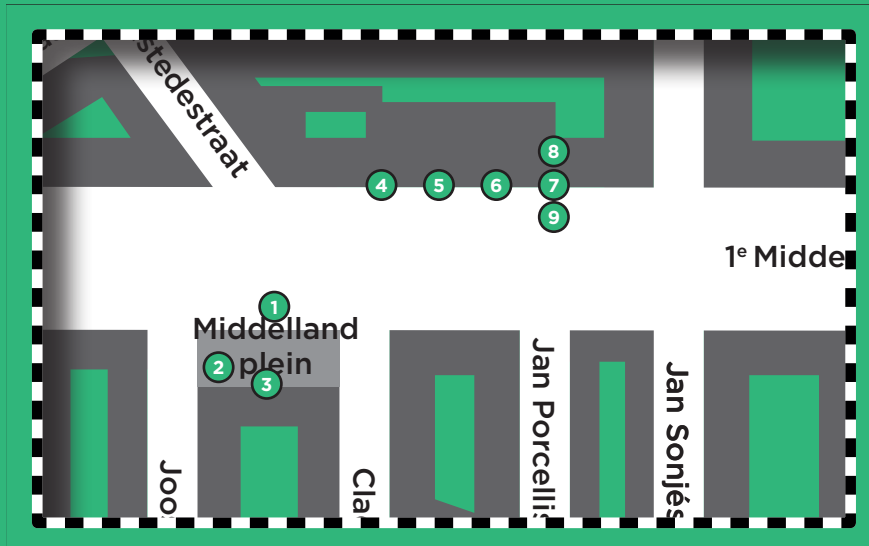
Made in West Pop-Up Shop

NL Buurtinitiatief Mooi, Mooier Middelland sloeg de handen ineen om het vakmanschap in Rotterdam-West te tonen. Om lokaal vervaardigd lekkers, design en kunst extra in het zonnetje te kunnen zetten openden zij de Made in West Pop Up Shop aan de 2^e Middellandstraat. Hier krijgen makers de kans om te ervaren hoe het is om een winkeltje te runnen en kunnen ze contacten opdoen met andere locals en zo hun netwerk en eventueel hun afzetmarkt verbreden. Als bezoeker maak je er kennis met allerlei mensen en producten uit de buurt. Het is absoluut de leukste plek voor een lokaal ZigZagSouvenir!

ENG Neighborhood initiative Mooi, Mooier Middelland - roughly translated as beautiful, oh so beautiful Middelland - worked together to present the extraordinary craftsman shop in Rotterdam-West. In order to fully promote the local made goods, design and art, they opened the temporary Made in West Pop Up Shop at the 2^e Middellandstraat. With this shop, local makers can experience what it is like to run a business and create a network of colleagues and clients. As a customer you get to know the local creatives and the products they make. It is without a doubt the best spot for a ZigZagSouvenir!

Ontmoetingen in het Wijkpaleis

1 Middellandplein	5 Casino Queens Palace, 1921	8 Audiointerventie Fatma Bhageloe
2 Straatkijker / Streetviewer	6 Confectiefabriek / Textile factory, 1919	9 Einde ZigZagReis
3 Pop-up terras / terrace	7 Wijkpaleis, vm. fabriek / Community place, former factory, Van der Heyden en Nieuwenhuizen, 1915	
4 Audiointerventie Bakkerij / Bakery Kaya Pastanesi		

Al zigzaggend heb je zojuist Middelland verkend; tijd voor het allerlaatste stukje van je reis door Rotterdam-West! Vanaf de 2^e Middellandstraat wandel je zo het **Middellandplein** ① op. Met de vierde Rotterdamse **Straatkijker** ② word je gewezen op de potentie van het pleintje. Kijk goed om je heen terwijl je over deze ‘pop-up brug’ wandelt en daal daarna weer af naar straatniveau om met een frisse blik van het plein te genieten op het **ZigZagTerras** ③. Hier krijg je een voorproefje van

het plein als verblijfsplek. Bestel een kop koffie of iets lekkers bij een van de lokale ondernemers. Turkse bakkerij **Kaya Pastanesi** ④, aan de overkant van de straat, is een van de topkeuzes. Bakker Nezif Kaya bakt hier al bijna 35 jaar en is uitgegroeid tot een waar fenomeen. Zijn vakmanschap proef je met name in zijn beroemde lahmacun. Luister naar de geschiedenis van de familiezaak via het audiofragment in de bakkerij. Een paar panden voorbij Kaya Pastanesi bevindt zich de wondere wereld van het **Casino Queens Palace** ⑤. Naast het casino bevindt zich nu een supermarkt, maar als je goed kijkt is ook dit pand bijzonder. Ooit was het de **Confectiefabriek v/h Gabriëls van Cleeff** ⑥ voor kinder- en bedrijfskleding. Deze fabriekslocatie van de Joodse familie Gabriëls-van Cleeff stond bekend als een moderne werkplek, met veel licht en goede ventilatie. Kijk eens omhoog, dan zie je vijf gevelstenen, die verwijzen naar de vroegere fabriekswerkzaamheden: een naaister, katoenplukker, linnen-vlassnijder, wolscheerder en zijdespinner. Loop je nog een paar meter verder dan kom je bij aan bij het (nu witte) pand uit 1915 – vroeger een hoeden- en pettenfabriek – waar het **Wijkpaleis** ⑦ is gevestigd. Dit is een van de twaalf locaties van buurtinitiatief Huize Middelland, een buurthuis dat verspreid is over meerdere plekken in de wijk. Hier vinden wekelijks evenementen plaats waar bewoners en bezoekers samen kunnen komen, zoals in het **huiskamerrestaurant** van de ondernemende dames **Fatma en Kameroen** ⑧. Bij hen eet je een heerlijke maaltijd voor weinig, onder het mom van ‘de ander leren kennen en nieuwe smaken proeven’. Het Wijkpaleis is de laatste stop op je **ZigZagReis** ⑨. Om Rotterdam-West nóg beter te leren kennen ga je mee met een van de **ZigZagTours** (pag. 60-61).

Middellandplein

NL Dit driehoekige plaatsje dat het Middellandplein vormt, lag er tot voor kort een beetje verloren bij. Vroeger stond hier een in het oog springend tankstation, eerst nog een prachtig ontwerp met grote luifel, daarna een standaardstation. Nu geeft de straatkijker alvast een voorbode voor de toekomst. Er is hard voor gelobbyd, maar gelukkig wordt het Middellandplein nog dit jaar dan eindelijk opnieuw ingericht. Er komen gezellige terrasjes en het autoverkeer, dat nu nog direct langs het plein raast, wordt veel minder prominent. Op die manier kan het plein hopelijk tot bloei kan komen als hart van Middelland.

ENG The triangular shaped Middellandplein was, until recently, a bit of a lost place. Back in the days it used to be the location of a gas station: first one with a striking design and a fabulous big marquise, later a more boring, standard one. Currently the Streetviewer gives you a preview of the future. Luckily, after thorough lobbying, the Middellandplein will finally be renovated this year. The traffic, that is currently passing by the square directly, will be made less prominent and several nice terraces will brighten up the Middellandplein. This way it can hopefully finally start to blossom as the heart of the area, as is the purpose of any neighborhood square.

Casino Queens Palace

Voormalige bioscoop Rex

NL Het mooie gebouw waarin tegenwoordig het Queens Palace casino huist, kent een roemruchtige geschiedenis. Het pand werd in 1908 gebouwd als danszaal en werd niet lang daarna ook gebruikt als dansschool van de gebroeders Mullens. Toen er tijdens de oorlog een gebrek was aan (film)theaters in Rotterdam, bouwde men de dancing om tot filmzaal Rex. Deze werd in 1943 onder Duits bewind geopend met de film *Opern Ball*. Na de oorlog mochten er ook weer Amerikaanse films worden getoond; Rex specialiseerde zich in spektakelfilms en in de jaren zestig legde de bioscoop zich zelfs toe op pikantere producties voor 18-plus. Van soft-porn gingen ze uiteindelijk over op hard-porn, waardoor men in de stad riep: "Voor seks ga je naar Rex!".

ENG The beautiful building in which you can currently find the Queens Palace casino has a long history to it. It was built in 1908 as a dancing hall and not long after the brothers

Mullens settled in with their dancing school as well. During the war there was a lack of (film)theatres in Rotterdam, so this building was transformed into filmhouse Rex. It was opened in 1943, under German supervision, with the movie *Opern Ball*. When after the war it was allowed to screen

American films again, Rex started specializing in spectaculair and action movies. In the sixties they started screening soft-porn and later they turned tot the even more saucy productions, so that people in town would say: 'For sex, go to the Rex!'.

Wijkpaleis

De plek om het te maken

NL Zet één voet over de drempel van het Wijkpaleis en je voelt je meteen thuis! Hier werken ondernemers, vrijwilligers en bewoners samen om een ondernemende plek voor de buurt te creëren. Je kunt er koffie drinken en lekker beppen met de burens, maar ook gebruikmaken van een aterlierruimte of werkplaats. Daarnaast worden er maaltijden uit diverse wereldkeukens gekookt in de kantine en vervolgens samen gegeten tegen een kleine vergoeding. Tijdens ZigZagCity kun je nog gezellig op de Middellandstraat terecht, maar de gemeente heeft het pand verkocht. Het Wijkpaleis werkt samen met de gemeente en veel andere partijen hard aan een nieuw paleis op de Claes de Vrieselaan met meer publieke ruimte, werkplaatsen en een school.

ENG Once you've set one foot over the threshold of the Wijkpaleis, you'll instantly feel at home! Here entrepreneurs, volunteers and residents work together to create a cosy place for the entire neighborhood. You can talk to locals over a cup of coffee, or use one of the studio's or workspaces to work on your own creations. Meals from different world cuisines are being cooked and served here every week. You can enjoy one for a small fee. During ZigZagCity you can still join the party at the Wijkpaleis... enjoy it while you can, because nobody knows how long it will remain open after the festival: the municipality sold the property to a private owner and the Wijkpaleis will have to move somewhere else in the close future.

ZigZagTours za 9 & zo 10 juni

ZigZag Oude Westen

Tour door het Oude Westen met bijzondere ontmoetingen o.l.v. interviewer Lex Bohlmeijer.
Zaterdag 9 juni, 11:00 - 13:00 / 14:00 - 16:00
Start: ZigZagPaviljoen ③
Tickets €7,-

ZigZag Middelland

Tour door Middelland met een bezoek aan onder meer Didden Dorp van MVRDV.
Zaterdag 9 juni, 11:00 - 13:00 / 14:00 - 16:00 (ENG)
Start: Wijkpaleis 20
Tickets €6,-

50 jaar Oude Westen

Op pad langs de stadsvernieuwing en de nieuwste initiatieven in deze levendige wijk.
zaterdag 9 juni, 13:00 - 14:30
Start: ZigZagPaviljoen ③
Ticket €5,-

Poetry@ZigZagCity

Architectuur *meets* dichtkunst in het Oude Westen met voordrachten op locatie.
Zondag 10 juni, 11:00 - 13:00
Start: ZigZagPaviljoen ③
Tickets €5,-

Reis door de tijd

Op reis door de rijke geschiedenis van Middelland met journalist Annemarie Sour.
Zondag 10 juni, 12:00 - 14:00
Start: Wijkpaleis 20
Tickets €7,-

Wes goes West

Wessel Klootwijk neemt je mee op een ontdekkingsstocht met vrolijke verhalen en ontmoetingen.
Zondag 10 juni, 14:00 - 16:00
Start: Wijkpaleis 20
Tickets €5,-

Streetart West

Lennard de Vlieger en Piet Hein vertellen de verhalen achter de schilderijen en sculpturen in de wijk.
Zondag 10 juni, 15:00 - 17:00
Start: ZigZagPaviljoen ③
Tickets €5,-

ZigZagTours za 23 & zo 24 juni

Wereldreis West

Annemarie Sour geeft je met haar tour een les in avontuurlijk reizen op de West-Kruiskade.
Zaterdag 23 juni, 12:00 - 14:00
Start: ZigZagPaviljoen ③
Tickets €7,-

Groen in West

Buurtbewoner Wilma Kruger toont je het veelzijdige groen in het dichtbevolkte Oude Westen.
Zaterdag 23 juni, 14:00 - 16:00
Start: ZigZagPaviljoen ③
Tickets €5,-

Wes goes West

Wessel Klootwijk neemt je mee op een ontdekkingsstocht met vrolijke verhalen en ontmoetingen.
Zaterdag 23 juni, 16:00 - 18:00
Start: Wijkpaleis 20
Tickets €5,-

Poetry@ZigZagCity

Architectuur *meets* dichtkunst in het Oude Westen met voordrachten op locatie.
Zaterdag 23 juni, 20:00 - 22:00
Start: ZigZagPaviljoen ③
Tickets €5,-

ZigZag Oude Westen

Tour door het Oude Westen met bijzondere ontmoetingen o.l.v. interviewer Lex Bohlmeijer.
Zondag 24 juni, 11:00 - 13:00
Start: ZigZagPaviljoen ③
Tickets €7,-

ZigZag Middelland

Tour door Middelland met een bezoek aan onder meer Didden Dorp van MVRDV.
Zondag 24 juni, 11:00 - 13:00 (ENG) / 15:00 - 17:00
Start: Wijkpaleis 20
Tickets €6,-

Kaarten zijn te koop via
Book your tickets at

www.zigzagcity.nl

Activiteiten

Live acts

Yes Darling, Jiri Joe & Johan en Ward

Zaterdag 9 juni, 15:00 – 18:00
Tiendplein Straatkijker 9

Deirisa Barreto, Steel & Stone en Djocy Santos

Zondag 24 juni, 15:00 – 18:00
Tiendplein Straatkijker 9

Workshops

ZigZag Stencil workshop door Moniek Bijl

Zaterdag 9 juni, 13:00 – 16:00
ZigZag Paviljoen 3

Zondag 23 juni, 15:00 – 18:00
Wijkpaleis 20
Tickets €3,-

Chinese thee / Chinese tea door Fenmei Hu

Donderdag 21 juni, 11:00 – 14:00
Space 101, Diergaardesingel 10

Spoken Word Workshop door Elten Kiene

zo 24 juni, 14:30 – 20:00
Start: Wijkpaleis 20

Presentaties

Lezing Francine Houben, Mecanoo Architects

Zondag 24 juni, 13:30 – 14:30
Kruispleinflat 2
Tickets €5,-

Talk about the ZigZagPavilion by students TU Delft.

Zondag 24 juni, 15:00 – 17:00
ZigZag Paviljoen 3

Kijk op de website voor meer activiteiten
Check the website for more activities

www.zigzagcity.nl

ALTIJD BIJZONDERE
FESTIVALS
IN ROTTERDAM!

KOM OOK NAAR:

Rotterdam Architectuur Maand

VR 1 t/m ZA 30 JUNI · Museumpark

Dag van de Architectuur

ZA 16 t/m ZO 17 JUNI · Diverse Locaties

North Sea Round Town

DO 28 JUNI t/m ZO 15 JULI · Diverse Locaties

Rotterdam Unlimited

DI 24 t/m ZO 28 JULI · Diverse Locaties

   #rotterdamfestivals

Kijk voor meer festivals op:

WWW.ROTTERDAMFESTIVALS.NL

Colofon

Dit programmaboekje is gemaakt door OMI Rotterdam voor de vijfde editie van het Architectuurfestival ZigZagCity dat plaatsvindt in het Oude Westen en Middelland van 9 tot en met 24 juni 2018.

Uitgave: Stichting OMI, 2018

Ontwerp: StudioSpass

Tekst: Nina Swaep, The Ubiquist

Fotografie: Florian Braakman (pag. 12), Ossip van Duivenbode (pag. 21, 27, 45), Frank Hanswijk (pag. 2-3, 31, 49, 57, 58-59), Chantal van Heeswijk (pag. 33), Salih Kilic BKOR archief (pag. 13), Charlie Koolhaas (pag. 43), Mecanoo (p. 15), ZigZagCity (pag. 37, 39, 51), Piet Rook (pag. 19), Stadsarchief Rotterdam (pag. 32, 38, 42, 54, 55, 56), V&B (pag. 24)

Pieter Kuster, projectleiding
Emine Yilmazgil, programmacoördinatie
Eva van Breugel, speciale projecten
Nina Swaep, communicatie
Anne Helsen, pers
Max Maas, productie
Randi de Vries, productie

Veel dank aan de deelnemende bewoners, ondernemers, vrijwilligers en alle programmamakers voor hun genereuze medewerking.

Speciale dank: Alia Azzouzi, Fatma Bhageloe, Hans Bours, Paul Claessens, Oskar Crompvoets, Jan van Gennip, Niels van Ham, Judith van der Heijden, Marieke Hillen, Gies van de Kamp, Yeliz Kaya, Rineke Kraaij, Wilma Kruger, Herman Lamers, Joost Maaskant, Willem Philipsen, Sandra Platvoet, Freek Schell, Marco Stout, Gijs Wolfs, Bewonersvereniging Graaf Florisstraat, Dura Vermeer, KCT Nightshop, Mecanoo, Mei architects & planners, MVRDV, Woonstad Rotterdam en alle medewerkers van de Aktiegroep Het Oude Westen

ZiG ZAG CiTY

www.zigzagcity.nl

rotterdam
festivals

OMI OFFICE FOR
METROPOLITAN
INFORMATION

ROTTERDAM
ARCHITECTUUR
MAAND JUNI 2011

stimuleringsfonds
creatieve industrie

Stichting Bevordering van Volkskracht

Elise Mathilae

Gemeente Rotterdam